આ પુસ્તક મુંબઈ ઈલાકાની ગુજરાતી પ્રાઈમરી કન્યાશાળાઓમાં ઇનામ માટે તથા નામદાર ગાયકવાડ સરકારમાં ઇનામ તથા લાઇબ્રેરી માટે મંજુર થયેલું છે.

બાળગીત.

લખનાર,

ચતુર્ભુજ માણકેશ્વર ભટ્ટ.

પ્લીડર—અમદાવાદ અને મહિકાંઠા.

પ્રકાશક,

સોમાલાલ મંગળદાસ શાહ,

અધિપતિ ગુજરાતી પંચ,

અમદાવાદ.

સંવત ૧૯૬૮ સને ૧૯૧૨

ત્રીજી આવૃત્તિ, પ્રત ૨૦૦૦.

અમદાવાદ—શ્રી "ગુજરાત" પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં શા. સોમાલાલ મંગળદાસે છાપ્યું.

કીં. ૦—૧—૦ (એક આનો).

બાળગીત.

"I have always believed, and acted up to the belief, that the greatness of a nation, depends, upon the education of the individuals, that compose the nation, and secondly, that the return for the money, laid out on education, is more than a hundred-fold greater, than the outlay of the same capital, upon any other work."

Extract from a speech of His Highness the late Maharaja Shri Keshrisingji of Idar.
(Bombay Gazette, 11—1—1900.)

"અમુક પ્રાંતનો ઉદય અગર મ્હોટાઈ, તે પ્રાંતની અંદર કેટલાં મનુષ્યોએ કેળવણી લીધેલી છે તેના ઉપર છે; અને કોઈપણ કાર્ય પાછળ કંઇ થાપણ રોકવામાં આવે તે કરતાં કેળવણી પછવાડે રોકવામાં આવેલી થાપણનો બદલો સોગણો વધારે મળી શકે છે......આ મ્હારી મૂળથીજ માન્યતા છે, અને તે માન્યતાને મ્હેં અમલમાં મૂકેલી છે."

શ્રી ઇડર મેકનાટન હાઇસ્કુલનો પાયો નાંખતી વખતે ઇડરના મર્હુમ મહારાજાધિરાજ શ્રી સર કેસરીસિંહજી સાહેબે કરેલા ભાષણમાંથી મુંબઇ ગેઝેટ તા. ૧૧—૧—૧૯૦૦ ઉપરથી ઉતારો.

પ્રકાશક,
સોમાલાલ મંગળદાસ શાહ,
અધિપતિ, ગુજરાતી પંચ,
અમદાવાદ.

કીં. ૦—૧—૦ (એક આનો).

અર્પણ પત્રિકા.

ગુર્જર સાક્ષર રત્ન,

રા. બા. લાલશંકર ઉમીયાશંકરની

સેવામાં.

ગુજરાતીઓની સાંસારિક સુધારણાની અભિવૃદ્ધિને અર્થે આપનો નિષ્કામ સતત પ્રયાસ ચાલે છે, તેમાં વિશેષે કરીને સ્ત્રી કેળવણીના વિસ્તાર માટે આપ શ્રીયુતની પ્રવૃત્તિએ ગુજરાતીઓનાં હૃદયમાં આપને એક ગુજરાતીઓની સાંસારિક સુધારણાર્થે મહાન પ્રયત્ન કરનાર સુધારક તરિકે સ્થાપ્યા છે અને એથી આપશ્રીનું એક મહર્ષિ તરિકેનું સર્વથા ઉદાહરણીય થઈ પડેલ ભવ્ય જીવન વિશેષ અલંકૃત થઇ પડેલું જોઇ એક ગુજરાતી તરિકે આલ્હાદ પામી આ લઘુ પુસ્તક આપશ્રીને અર્પણ કરવા રજા લઉં છું.

નમ્રસેવક,

પ્રકાશક.

ગીતોની અનુક્રમણીકાઃ-

પ્રસ્તાવના.

આ બાળગીતમાં, બાળાઓ માટે, તેઓ સહજથી ઝડપી લે તેવા રાગમાં, મી. ચતુર્ભુજ માણેકેશ્વર ભટ્ટની કલમથી, ઉત્તમ નીતિશિક્ષણ આપવામાં આવેલું છે. આમાંનાં કેટલાંક ગીત, અત્રેની શ્રીજૈનકન્યાશાળાના સુપરવાઇઝર સાક્ષર શ્રીયુત્ હીરાચંદ કકલભાઇએ પ્રસિદ્ધ કરેલ જૈન ગાયનમાળાને માટે ખાસ, મી. ભટ્ટે કરેલાં છે. કેટલાંક બડોલીવાસી રા. રા. અમથારામ લીલાધર વ્યાસના "શંકરસ્તવન" નામના પુસ્તક માટે મી. ભટ્ટે લખેલાં છે. કેટલાંક મી. ચુનીલાલ લલુભાઇ પારેખના 'સ્ત્રી વિનોદ' નામના પુસ્તક માટે મી. ભટ્ટે લખેલાં છે.

પ્રથમ કેળવણીની આવશ્યકતા વીષે, તે પછી શિયળવ્રતને લગતાં તે પછી સુધારાને લગતાં તથા પાછળથી ઉંચા ધોરણની બાળાઓ માટે કેટલાક ગરબા આપવામાં આવેલા છે. સ્ત્રી કેળવણીની આવશ્યકતા લીટિએ લીટિએ જણાવી, ગુજરાતને હાલ તેની કેટલી જરૂર છે તે ગુજરાતીઓને જણાવવાની મી. ભટ્ટની ઉત્કંઠા ફળીભૂત થાઓ!

આ પુસ્તકની પ્રથમાવૃતિ ટુંક મુદતમાં જૂદાં જૂદાં દેશી રાજ્યોમાં ઇનામ તરિકે બાળકોમાં વ્હેંચવા ઉપડી ગઇ. તે પછી ઇડરના મી. વર્ધમાનદાસ સ્વરૂપચંદે પોતાનાં સદ્‌ગત ધર્મપત્ની બાઇશ્રી ચંચળકુંવરના સ્મારક તરિકે ખાસ બીજી આવૃતિ છપાવી મંગાવવાથી બીજી આવૃતિ કહાડેલી. બીજી આવૃતિ છપાતાના દરમ્યાન નામદાર વડોદરા સરકારમાં ઇનામ તથા લાઇબ્રેરી માટે આ પુસ્તક મંજુર કરવામાં આવ્યું અને મુંબઈ ઇલાકાની ગુજરાતી પ્રાથમીક કન્યા-

શાળાઓમાં પણ તે સરકાર તરફથી ઇનામ તરિકે મંજુર થવાથી આ ત્રીજી આવૃતિ કહાડી છે. ગુર્જર સાહિત્યસેવા માટેની મી. ભટ્ટની હૃદયોર્મીરૂપ આ કાવ્ય વૃક્ષ, કવીવર દલપતરામભાઇની સાથેના લાંબા વખતના પરિચયરૂપી જળસીંચનથી વૃદ્ધિ પામી આવી રીતે સફળતાને પામ્યું છે તે પરમ સંતોષની વાત છે.

પ્રકાશક,

સોમાલાલ મંગળદાસ શાહ,

અધિપતિ ગુજરાતી પંચ,

અમદાવાદ.

ધનાશ્રી.

વિદ્યાધન ભંડાર, જગમાં વિદ્યાધન ભંડાર;
દે સુખ અપરંપાર, જગમાં વિદ્યાધન ભંડાર.
ખપથી ન ખૂટે, ચોર ન લૂટે,
જેને છે ભય ન લગાર. જગમાં.
માત પિતાની સેવ કરાવે,
સુખી કરે સંસાર. જગમાં.
ઈશ્વર ભજવા પંથ સુઝાડે,
શુદ્ધ કરાવી વિચાર. જગમાં.
પરમારથમાં પ્રીત કરવે,
જેથી ઉતરીએ પાર. જગમાં.
આ જગમંહિ સરસ ગુણોની,
વિદ્યા મોટી વખાર. જગમાં.
વિદ્યા વિણુ સરવે જન કેરો,
જાય અફળ અવતાર. જગમાં.
એઠા શું આર્ય ! ચતુર ! ભુજ જોડી !
અર્થ ભણ્યે સરનાર. જગમાં.

"ગુજરાતની માલણ આવીરે" એ રાગ.

મને મોકલ ભણવા માતા રે !
તને કહીશ પછી સુખદાતા રે
માતા ! ઘરમાં જે મારૂં કામ રે,
તે તો કરીશ રજામાં તમામ રે;
ઘેર રાખવાની ટેવ છોડ રે,
મને ભણવાના ઝાંઝા કોડ રે;

રોજ શીખું જઈ સખિયો પાસ રે,
પરીક્ષક મને કરશે પાસ રે;
માજી, ઘેર રહે દુઃખ થાશે રે,
મારૂં ઇનામ મોટું જાશે રે;
મારી સહીયર ભણી ગીત ગાય રે,
મને શીખવાની ઇચ્છા થાય રે;
રૂડો કેળવણીનો કયારો રે,
જેમાં ઉગે "સુખી જનમારો રે,"
માત પિતા! આ ઉરમાં ધારો રે,
નહીં અગ્નાનના દુઃખનો આરો રે;
ચાહી સુખ કેરા સ્તંભ ચણાવો રે,
ભાવે બાળકી સરવ ભણાવો રે!!

"ગોકુળીએ લઇ ચાલો રે ઓધવરાજ અમને" એ રાગ.

બાળાઓ હરખે ભણાવો,
સ્વદેશીઓ સાંભળો રે;
ઉર ધરો સુખના ઉડાવો,
સ્વદેશીઓ સાંભળો રે;

જ્ઞાતિવરા વરઘોડાનાં મ્હોટાં,
ખરચોનાં લેખાં ગણાવો; સ્વદેશીઓ૦

લગન સમે તમે શીદ થઇ ઘેલા,
દંભે બાળક પરણાવો; સ્વદેશીઓ૦

ધર્મના પંથે ભુલા નવ પડશો,
કીર્તિના સ્તંભ ચણાવો; સ્વદેશીઓ૦

ઇચ્છો ઉદય ગુજરાત તણો તો,
ભાવે સુતાને ભણાવો. સ્વદેશીઓ૦
શાળા બાળાઓ માટે સ્થાપવામાં,
ઔદાર્ય અધિક જણાવો; સ્વદેશીઓ૦

રાગ ઝુલણિયાંનો.

જાગો ! જાગો રે ! મ્હારી ગુર્જરી બ્હેનો કે,
ઢોળેલાં ભલાં વાગ્યાં રે.
પૂર્વ દીશાએ ઉગ્યો સૂર્ય મજેનો કે,
ઢોળેલાં ભલાં વાગ્યાં રે.
આ ભૂમિ માંહે નિજ દૃષ્ટિ છે નાંખી કે,
ઢોળેલાં ભલાં વાગ્યાં રે.
તારા ગણુની રે હારો તે પડી ઝાંખી કે !
ઢોળેલાં ભલાં વાગ્યાં રે.
બ્હેનો ભજજો રે ભાવથી ભગવાન કે,
ઢોળેલાં ભલાં વાગ્યાં રે.
ધરજો ધરજો રે સરસ્વતીનું ધ્યાન કે,
ઢોળેલાં ભલાં વાગ્યાં રે.
તજજો તજજો રે આળસ બ્હેની મારી કે,
ઢોળેલાં ભલાં વાગ્યાં રે.
સજજો સજજો રે ઉદ્યમ લાભકારી કે,
ઢોળેલાં ભલાં વાગ્યાં રે.

(પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમની રે)

આવજો આવજો આવજો રે બ્હેનો,
સરવે નિશાળે આવજો;
લાવજો લાવજો લાવજો રે તમે,
પાઠ ઘેરથી શીખિ લાવજો;
માતા પિતાની સેવા કરીને,
ગુરૂને શિશ નમાવજો રે. બ્હેનો. ૧

સમય રૂડો આ શિશુપણાનો,
રમત મહીં ન ગુમાવજો રે. બ્હેનો. ૨

નાની બ્હેન કે સખી હઠી નવ આવે,
મન તેનું શાંતિથી મનાવજો રે. બ્હેનો. ૩

શીખિ નીતિને સમજી શીયળવ્રત,
ગુર્જરી ભૂમિ રૂડી દીપાવજો રે. બ્હેનો. ૪

"ગુલાલવાડી ચોટા વચ્ચે રોપી રે" એ રાગ.

નીત નીત ઉઠીને નિયમીત ભણવા આવે રે,
ભણેલી ભામા નિજ ગૃહ સરસ સુહાવે રે,
નીતિ શીખીને ગુરૂને શીશ નમાવે રે,
ગુણીયલ ભામા ગુર્જરી ભૂમિ દીપાવે રે.
અભણપણાથી ગુજરાતે અંધારૂં રે
તજાવજો અજ્ઞાન, ભણાવી, અમારૂં રે.

જન અંતરમાં જ્ઞાન દીપક વીણુ ગાંડુ રે,
ભણે વર્તે, સૌને સમજી ભાંડુ રે.
અસલ આપણી સ્થીતિ મૂકી વિસરાતી રે,
સમજી ભણાવો, તનયા, સહુ ગુજરાતી રે !!

" રઘુપતી રામ હ્રદેગા રે " એ રાગ.

શાણી સખી આજ, ભણી કહો શું કરીયે ? રે,
દેશ, કાલ સ્થીતિ અનુસરીયે રે,
જીર્ણ, જૂની હવે પરહરીએ રે,
નીજ ઉદય ઉદય નીત સ્મરીયે શાણી.
બાળલગ્ને બહુ બહુ બળીયે રે,
રોવા કુટવા થકી તે શું રળીએ રે ?
કહો ઉદય પછી કયમ કળીયે ? શાણી.
કરી કરજ, વરા જો આદરીયે રે,
મ્હોટી પંકિત મહિં જે ફરીયે રે,
કયમ કરજ દુઃખે નહીં ડરીયે ? શાણી.
સારી સારી સભાઓને સ્થાપી રે,
દુખકારી કુચાલોને કાપી રે,
ઉપદેશ અધીક બધે આપી. શાણી.

" કાં ગયો રે પેલી મોરલી વાળો " એ રાગ.

સાંભળો સખિયો સઉ મારી,
શિયળ ધરમ ઉર ધારિયે રે;
આ ભવસાગર વિશાળ તેમાં,
શિયળ હોડીથી તારીએ રે;

શિયળ વ્રતે નિઃશ્ચલ રહી તેનાં,
નામ સવારે સ્મરીયે રે; સાંભળો૦
પતિ વિણુ અન્ય પુરૂષ સૃષ્ટિના,
બંધુ બરાબર ગણીયે રે; સાંભળો૦
વિનયથી વાત સ્ત્રીઓને શોભે,
હાસ્ય કરી નવ હસીયે રે; સાંભળો૦
શીયળવતનું રક્ષણુ કરતાં,
સંકટ સઘળાં સહીએ રે; સાંભળો૦
પતિ પ્રસન્ન સદા રાખ્યામાં,
જીંદગી અર્પણુ કરીએ રે; સાંભળો૦
મળ્યો મનુષ્યાદેહ મજાનો,
શીયળવ્રતથી ઉદ્ધરીએ રે; સાંભળો૦

" આભમાં ઝીણી ઝબુકે વીજળી રે,
ઝીણા ઝરમર વરસે મેઘ રે-ગુલાબી "—એ રાગ.

સજની ! વિધ વિધ સાડીયો સાંપડે રે,
પ્હેરવી સાડી શિયળ સુખકાર રે,
સુજાણુ સખી, શિયળ સલુણી સહુ સાચવો રે,
સજની, ભણુતર બદામનાં છોડલાં રે,
માંહિ છે વર્તન વિશુદ્ધ તણી બીજ રે,
સુજાણુ સખી, શિયળ સલુણી સહુ સાચવો રે,
સજની, કષ્ટ વેઠી વ્રત છે ઘણાં રે,
આપણુ શિર સાટે વ્રત એક રે,
સુજાણુ સખી, શિયળ સલુણી સહુ સાચવો રે,

સજની, શીખવાના ગ્રંથો ઘણા રે,
શીખીયે સતી જીવન ગ્રંથ એક રે,
સુજાણ સખી, શિયળ સલુણી સહુ સાચવો રે,

" જાન જનાવરની મળી મેઘાડંબર ગાજે " એ રાગ.

મંગળગીત પડતાં મૂકી, ભૂંડી ભાંડ ગવાયે,
મૂખથી ભાષણ અનુચિત કરે, આખી જાન લજાયે;
અમૃત ભોજન છાંડીને, વિષ મૂરખાંજ ખાયે;
અજ્ઞાનીઓ નેતા થયા, કોણ આવે સહાયે ! !
નારીઓ કે આ જનાવરી, આ શું અન્યાય થાયે !
માતપિતા ભાઈ સાંભળે, ભૂંડું ભામની ગાયે;
ધર્મ દીસે કયા દેશનો ! જોતાં કંઇ ન જણાયે !
કોઇ દેશે નથી દેખાયું, આમ ભાંડ ગવાયે;

ચોપાયા.

શ્રી કેળવણી એજ દુઃખથી મોક્ષતણું બારૂં !
શ્રી કેળવણી દુઃખ સૌ હરશે આર્ય ભૂમિ તારૂં !
શ્રી કેળવણી કલ્પવૃક્ષ હું તુજ માટે ધારૂં !
શ્રી કેળવણી વિણ આર્યભૂમિ માંહી અંધારૂં !
ભલે થજો સૌ રાજનીતિ નિપુણ ભણી સારા !
ભલે ભણો સૌ દેશ દેશના વિવિધ ભાત ધારા !
બાળાઓ અજ્ઞાન રહી તો દેશ ડૂબી જાશે !
બાળા જો વિદ્વાન બની તો સરવ સુખી થાશે !

(આચકો મચકો કરેલી) એ રાગ.

એક કુદરતનો એ ધારો, વ્હેન!
સ્ત્રીઓ સુધરી તો દેશ સુખી.
ઉરમાં એ નિયમ ઉતારો, વ્હેન!
સ્ત્રીઓ સુધરી તો દેશ સુખી.
કયમ આર્યભૂમિ દુખિયારી? વ્હેન! સ્ત્રી.
કયમ પ્રજા શીરે દુઃખ ભારી? વ્હેન! સ્ત્રી.
સ્ત્રી અભણ અને અજ્ઞાની વ્હેન! સ્ત્રી.
આ વાત નથી કંઇ છાની વ્હેન! સ્ત્રી.
અજ્ઞાની ક્લેશ કરે છે વ્હેન! સ્ત્રી.
શુભ વાત ન કાન ધરે છે વ્હેન! સ્ત્રી.
ભુંડું કરતાં તે ન ડરે છે વ્હેન! સ્ત્રી.
સુખ સંબંધીઓનું હરે છે વ્હેન! સ્ત્રી.
વિવાહ સમે દુઃખ મ્હોટું વ્હેન! સ્ત્રી.
સ્ત્રી ભાષણ કહાડે ખોટું વ્હેન! સ્ત્રી.
મા, તાત, ભાઈ સાંભળતાં વ્હેન! સ્ત્રી.
ધિક! ધિક! જે જન સાંભળતાં વ્હેન! સ્ત્રી.
અબળા છે લાજનો ભારો વ્હેન! સ્ત્રી.
નીતિ શાસ્ત્ર સકળ સંભારો વ્હેન! સ્ત્રી.
વળી મરણ સમે કુટો છાતી વ્હેન! સ્ત્રી.
નથી સ્ત્રીઓ અરે શરમાતી વ્હેન! સ્ત્રી.
કયા શાસ્ત્ર માંહે સમજાવ્યું? વ્હેન! સ્ત્રી.
કરે લોક અધર્મી કાવ્યું વ્હેન! સ્ત્રી.

આવા કુચાલથી બહુ સહીયે બ્હેન ! ઓ.
દુઃખ કોની આગળ કહીએ ? બ્હેન ! ઓ.

(દુંદાળા દેવ વિઘ્ન હરણ લંબોદર નામ તમારૂં. અથવા હરી ભજન થકી છોટા હોય તે સૌથી મોટા થાય) એ દેશી.

સૌ ધ્યાન ધરી, સુધારકો સુણજો આ અરજ અમારી.
દિલમાં ન ડરી, બજાવજો જે જાણો ફરજ તમારી;
સઉ ભરતખંડમાં વિચરીયે, દીલ્હિ કલકત્તે જઈ ફરિયે,
ક્ષણ વિચાર કરવો નવ કરિયે, સૌ ધ્યાન.
ત્યાં મનુષ્યનું મૃત્યુ થાયે, નહિ ભેગાં થઇ કુટવા જાયે.
નહિ નારી કરે "હાયે" ! ! "હાયે" ! ! સૌ ધ્યાન.
પણ સગા સંબંધી સૌ આવે, બહુ શાસ્ત્ર વાંચીને સમજાવે,
કહિં કાંણમોંકાણ કશી લાવે ? ! સૌ ધ્યાન.
સ્ત્રીઓ તો અજ્ઞાની જ ઠરે, પણ "એ" "એ" પુરૂષો શીદ-
કરે ? ! !
હશે શોધ્યું વાનરે કિંવા નરે ? ! સૌ ધ્યાન.
ધૂળ કોમ શીર કોણે ઘાલી ? મૂળ કોણ વીર આપે ઝાલી ?
ગુજરાત પીયે આ વિષ પ્યાલી સૌ ધ્યાન.
નથી વેદ વિષે કશી વાત કરી, નથી લખ્યું સ્મૃતિમાં—
કયાંય જરી,
વળી પુરાણ કહે નથી વાત ખરી. સૌ ધ્યાન.
તરગાળા રમતાં જેમ ફરે, નહિ લાજ શરમથી કાંઈ ડરે,
ગુર્જર નારી શી ભવાઈ કરે ! ? ! સૌ ધ્યાન.

ભોંડ જોનારાની ત્યાં થાતી, પણ નારી નથી કાંઈ શરમાતી,
બેશરમી બની કુટે છાતી ! સૌ ધ્યાન.

અમળા છે લાજ તણો ભારો, સહુ નીતિશાસ્ત્રને સંભાળો,
આ કુચાલ કયમ લાગે પ્યારો ? સૌ ધ્યાન.

નર બૈરાં આધિન થઇ બેઠા, બ્યંડળસમ ખૂણે જઈ પેઠા,
સુધરેલ વીરો, આવા હેઠા ! સૌ ધ્યાન.

હાંફણનો રોગ મહીં ફાવે, કુટનારીને બહુ મુંઝાવે,
વૈદક પણ એ રીત સમજાવે. સૌ ધ્યાન.

તન અબળાનું દુર્બળ થાયે, નિર્બળના સંતતિને જાયે,
જુઓ દુખી કર્યું બાળક માયે ! સૌ ધ્યાન.

ભલે હઠ કરી આખો ભવ રોજો, આંખો નિજ રોવાશી ખોજો,
(પણ) દમવાળી સ્ત્રીઓને પુછી જોજો. સૌ ધ્યાન.

કહે જંગલી ને અજ્ઞાની સહુ, તનમાં ઉપજે વળી રોગ બહુ,
સમજુ આગળ દુખ કથા કહું. સૌ ધ્યાન.

આ કુચાલ તજતાં નવ ડરજો, નિંદા તમ કાને નવ ભરજો,
કુટવા રોવાનું દુર કરજો. સૌ ધ્યાન.

નર્મદ દલપતરામ, તીલંગ, ત્રીવેદી (લાલશંકર), મણીલાલ, મલબારી, મહીપતરામ, કાબરાજી, નેત્રાજન, નવલરામ, ભંડારકર, રાનાડે, રમણભાઇ, જસ્ટીસ ચંદાવરકર, જસ્ટીસ તૈયબજી, મી. જોશી ગણેશ વાસુદેવ. એ રીત્યે સંસાર સુધારો કરતાં નિંદા કાને નવ ધરનારના નામના આદ્યાક્ષરોની આ લીટિ બનેલી છે.

માતા પિતાની સેવા વિષે.

(રામ લક્ષ્મણ વનમાં સિધાવતાં) એ દેશી.

માતા ઉછેરી તેં મને લાડમાં,
સહી કષ્ટ અનેક પ્રકાર, બહુ વાર વાર; નમું માત તાતને. ૧

માતા ભોજન કરતાં રડી પડું,
ઉઠી મુજને લહે તું હાથ, ભીડી સ્નેહે બાથ. નમું ૨

માતા શબ્દ ઉચરતાં ન આવડે,
કર્યા વિધાવધ તેં તો ઉપાય, શી રીતે ભૂલાય ? નમું. ૩

માતા ચરણુ ધરા પર ના ધરૂં,
હવે દોડું વિના આધાર, તે તુજ ઉપકાર. નમું, ૪

માતા વય થતાં મૂકી નિશાળમાં,
થયું આજ છે અક્ષરજ્ઞાન, દીધું જ્ઞાનદાન. નમું. ૫

માગું પ્રભુ પાસ પૂરણુ પ્રેમથી,
નિશદિન તમ સેવ કરાય, પિતા અને માય. નમું. ૬

રામ લક્ષ્મણે તાત વચન પાળી,
વેઠયો વર્ષો સુધી વનવાસ, સહી ઘણો ત્રાસ. નમું. ૭

ભર દરિયો જુવાનીના જોસમાં,
અવગણુના કરી ન કરાય, સેવા પ્રીતે થાય. નમું. ૮

" હું તો થાળ ભરૂંરે જગમોતીડે " એ રાગ.

આજે મંગળ દીવસ સોહેલડી.
આજે સોનાના સુરજ મ્હારે ઉગીયા
મ્હારા હર્ષ તણો નહિ પાર. આજે.
ભરી કુંકુમ કેસરના વાટકા,
પૂજું શ્રી પ્રભુ જગદાધાર. આજે.
આજે મોતીના ચોક મેં પુરાવીયા,
પામી પૂરણ પ્રભુનો પ્રસાદ. આજે.
મ્હારા પિતાએ નીતિ વચન આપીયાં,
જાણે કુસુમનો વરસ્યો વરસાદ. આજે.
મ્હારી માતાએ ખોળે બેસાડી અને,
કીધાં વચન સુણ્યા મેં કાન. આજે.
" બેની સાસરીયે સુખથી સિધાવજે,
નહિ ત્યાં, અહીં જેવું થાશે તોફાન આજે.
કહ્યું કરવું, ને ફરવું નહિ જરી,
સૌને બોલવું દઇ સનમાન. આજે.
જાણે નીતિ વિવેક તણી રતી,
તો તું પામીશ જગમાંહી માન. આજે.
તારા પતિને પ્રભુપદ આપજે,
તેથી સુખી તું થૈશ તતખેવ. આજે.
નહિ વચન પતિ તણું ઉથાપજે,
બની શીયળવંતી કરજે સેવ. આજે.
તારા તાતનું નામ તું દીપાવજે,
રીઝે જે થકી દયાનીધિ દેવ. " આજે.

હાલરડાનો રાગ.

આહા ! આર્યભૂમિની અધમદશા આવી રહી રે,
સકલ શિરોમણિ દેશ કરે દુખથી કલ્પાંત;
બંધુ બાળકીઓને ભાવથી સરવ ભણાવજો રે,
વિદ્યા સર્વ શાસ્ત્રમાં સકળ સુખનું બીજ છે કહી રે,
આપે કલ્પ લતા સમ યુગ યુગ સઘળાં સુખ. બંધુ૦

ચંદ્ર થકી રજની દીપે, દીપકથી ઘરદ્વાર;
નરનારી વિદ્યા વડે, સકળ શાસ્ત્રનો સાર;
સુશીલા આ સંસારે જન મનનો શણગાર છે રે;
સન્નારીથી સજ્જનો ! સુખકર છે સંસાર. બંધુ૦

રત્નજડિત શણગારને, ઉર એકાવળ હાર;
અંગ થી ઓપતું, ઝંઝરનો ઝમકાર;
રતિ સમ રૂપ છતાં જો અભણ અને અજ્ઞાન છે રે;
ધિક! ધિક! તે અબળાનો અવનીપર અવતાર. બંધુ૦

કેળવણી વિણ ભામિયે, આળસ ઉપર પ્રેમ;
બાળ લગ્ન બંધન અને દ્વેષ કલેશ ને વ્હેમ,
નિંદા કરતી ભમતી ભાળો, સઘળી નારિયો રે;
દેખી સજ્જનનું કયમ દીલ નહીં દુભાય ? બંધુ૦

ગ્રંથો નીતિ વિવેકના ભામિનીથી જ ભણાય;
સર્વ સુખોને સાધવા, એકજ દીસે ઉપાય.
કન્યાશાળાની આ નમ્ર વિનતિ ઉર ધારજો રે;
દેજો બાળાઓને નીતિ, વિદ્યાનું દાન. બંધુ૦

મન વિષે.

"અલબેલી ને અંબે માત" એ રાગ.

છે ધન્ય તેહ નર નાર, મન મર્કટ બાંધે;
સ્વપ્ન સમો આ સંસાર, સમજી સુખ સાધે;
કામ ક્રોધ ને લોભ મોહ, તે કરે સુખની હાણુ રે;
સમજી દૂર રહીએ સૌ સજની, એ દુરગુણની ખાણુ. મન૦
ઇંદ્રિયરૂપી ચંચળ ઘોડા, ઉન્મારગે જનાર રે,
સારથી બનવા, કરવા બ્હેની ! ધર્મ સંબંધી વિચાર. મન૦
ધૂવો ચીર નિજ પત્થર ઉપર, ધૂવો સદાય શરીર રે;
પણ મેલું અતીશે નવ દેખો, જન ! મન રૂપી ચીર. મન૦
ઉપદેશ તણી જાઓ સરીતા, મન શુદ્ધિ જ્યાં થાય રે;
જનમ જનમનો પાતકરાશિ, પલકે પ્રલજ થાય. મન૦
દિવસ રાત જંજાળ મહીં ગઇ સુખ પછી કયાંથી પમાય રે,
હીરો જેવો મનુષ જન્મ તે, કોડી બદલે જાય. મન૦

પ્રશ્નોત્તર ગરબો.

"તમે શાનાં માગોછો દાણ રે ગોવાળીયા,
કાના મારગડો મેલોને" એ રાગ.

પ્ર—કહો બ્હેની ભણીને તમે શું કરશો ?
ઉ—સારૂં ચલાવીશું ગૃહ રાજ્ય
સાહેલી ભણી ગુણીયલ ગુજરાતને દીપાવીએ.
પ્ર—ગૃહ રાજ્ય શું ખોટું ચાલે છે ?
ઉ—એમાં ઝાઝા સુધારાની ખોટ રે સાહેલી ભણી
ગુણીયલ ગુજરાતને દીપાવીએ.

ગ્રંથો નીતિ વિવેકના, ભામીનીથીજ ભણાય,
સર્વ સુખોને સાધવા, એકજ દીસે ઉપાય.

પ્ર—કેવા કેવા સુધારા સખી કહો કરશો ?
ઉ—સ્ત્રી સુધારા સમાજ અમે સ્થાપીશું.
જેથી ગુર્જરી ભૂમિનું કષ્ટ કાપીશું.
જ્ઞાન સૂર્ય પ્રકાશી રહે પૂર રે સાહેલી,
જેથી સંસાર સુધરે જરૂર રે સાહેલી ભણી.
નદીઓ તણાં જેવાં પૂર છે રે લોલ,
જુવાની તેવી આ જરૂર છે રે લોલ.
સુધરીને દેશને સુધારીએ રે લોલ,
ધર્મ નીજ એજ ઉરધારીએ રે લોલ.

પ્ર—પુરૂષોથી શું થાય નહીં સુધારો, ?
ઉ—એક હાથે જુઓ ન પડે તાળી,
રથ ચાલે ન ચક્રે એક રે સાહેલી,
જોઇ સર્વે પ્રજાનો વિવેક રે સાહેલી,
શીખે વ્યક્તિ પ્રજાની એકે એકરે સાહેલી.
રહે જેથી ગુજરાત તણો ટેક રે સાહેલી. ભણી.

સીતા સ્વયંવર.

રાગ-" રઘુનાથજીની ઘોડલી. "

અયોધ્યાપૂરી દીપી રહીને, લીલા અપરપાર,
વૈમાન હાથી રથ પાલખી રે,
ભારે ભારે મળ્યા સહુ ભુપ
જનકરાયને માંડવે.

ઉત્સવ આજે નગરમાંહી, દીપોત્સવી સમ થાય,
ટોળે ટોળાં નરનારીયો મળી મંડપ જોવા જાય,
જનકરાયને માંડવે.
મંડપ લચતો મોતીડે ને, દીપક ઝાક ઝમાળ,
સીતાજી ચોરીમાં પધરાવીયાં રે સાથે દીપે જ્યાં—
દશરથ કુમાર. જનકરાયને માંડવે.
પાય પ્રક્ષાલન ત્યાં કર્યાં, રઘુવીરનાં જનકરાજન,
માત પિતાએ પ્રીતે પછી દીધાં સીતાનાં કન્યાદાન
જનકરાયને માંડવે.
મંત્ર ભણે ભૂદેવ જ્યાં, વેદ રીત અનુસાર,
અગ્ની સમક્ષ રહી અને ત્યાં તો વચન પરસ્પર થાય.
જનકરાયને માંડવે.
રામચંદ્રજી કહે આજથી છો "થયાં મુજ અર્ધાંગ,
ક્ષત્રીને એકજ સૃષ્ટિમાં રે, બાણ વચન અને સ્ત્રી જાણ,"
જનકરાયને માંડવે.
સીતાજી પ્રત્યુત્તરમાં વદે, છો મુકુટ મમ સહુ જાણ,
તમથી અધિક છે મહારે, નથી દેહ, નથી મમ પ્રાણ"
જનકરાયને માંડવે.
પૂર્વ તણી પરણાલીકા આ, આજે જો અનુસરાય,
ધર્મ ને અર્થ સૌ સાંપડે રે, ગુજરાત સકલ સુખી થાય,
સુજન સહુ સાંભળો.
ચતુર ઘડી જે લગ્નની ત્યાં આ મંગળ ગીત ગાય,
ભુજ જોડી રઘુવીરને રે, સરવે માનુની પાવન થાય,
સુજન સહુ સાંભળો.

ગરબો.

રૂડી રૂડી ગુજરાત, અમ ગુણીયલ માત,
સુખદાતા સાક્ષાત તને નમિયે,
મળી સર્વ નાત જાત ભિન્ન ભિન્ન ભલી ભાત,
ખદાતા સાક્ષાત તને નમીયે,

સાખી.

દાંતા, દમણ, દ્વારકાં, દોહદની વચમાંહી,
દેવળ તુજ અતિ ઓપતું, જેવું દીઠે નહીં કયાંહિ,
કરીયે તે માંહ્ય યશોગાન તુજ માડી,
ભાત ભાતની ગુંથી ભલેરી ફુલવાડી,
જીવન ગળાય તુજ માટ દાડો દાડી,
શોભે શરીરે અમ, તુજ હેવ ાડી
હીંદુ પારસી જમાત ખ્રીસ્ત ત્યાં અભિન્ન નાત,
સુખદાતા સાક્ષાત તને નમીયે. રૂડી રૂડી....

સાખી

પ્રેમ દયા દલમાં વસે નરમ દયાળુ નેણ,
નૃસીંહ ગોવરધન સમા વદી ગયા વેણ[1]
વિધ વિધ નીતિ ગ્રંથ ગણાય ભણીયે ભાવે રે,
ગીત ગુર્જરી ગીરાનાં રચાય, ગુણીયલ ગાવે રે,

---

૧ દ્વી અર્થ છે—એક અર્થ–હે માતા ! તારા હૃદયમાં ને નેત્રમાં દયા જ ભરેલી છે એવું તારૂં ચિત્ર કવીઓએ આપેલું છે, ને બીજામાં કેટલાક નામાંકિત કવીઓનાં નામ છે:—પ્રેમાનંદ, દયારામ, દલપતરામ, નરમદાશંકર, નૃસિંહ મ્હેતો તથા નૃસિંહાચાર્યશ્રી અસ ગોવર્ધનરામા

ઓ કેળવણી સુખકાર કહે પ્રસારો રે,
સુધરે સુખી થાએ સઘ સૌ, નરનારી રે,

સાખી

તાતા ગોકળદાસ ને ત્રીજા પૌત્ર રણછોડ,[1]
ચોથો પાયો નવ મળે, છે ગુજરાતે ખોડ.
કેળવણી પ્રસારી કુચાલોને વિદારી સઘ સંસાર
સુધારી ધર્મ દીલ ધરીયે. રૂડી રૂડી....

ભલે મળે ગુજરાતને કેળવણી ભલીભાત,
કુચાલ દૂર કર્યા વિના, નહીં ઉદય સુપ્રભાત.
જનનીને ભૂમિ જન્મ સેવ સુખકારી રે,
સ્ત્રીશાળા સદન સંસ્થાપવાં લાભકારી રે,

સાખી

સાભ્રમતી મહી નર્મદા તાપી, સહિતતરંગ,
દમણ ગંગા દક્ષિણે, સરવેનાં શુભ ગંગ,
તેના સમાન તુજ ચરણામૃતને અમે—(૨)
રાચી સુધારીયે સમાજ માત આ સમે—(૨)
આ સમે-આ સમે-આ સમે-આ સમે.
ફરી ફરી અવતરીયે નહીં-ધર્મે વિચરીયે સઘ—
તરીયે સહુણી જેથી ભવદરીયે—
રૂડી રૂડી ગુજરાત.

---

૧ મતલબ એમ છે કે-મહુંમ મી. તાતાએ જીઓલોજીકલ સર્વે માટે, શેઠ ગોકળદાસ તેજપાળે હાયર એજ્યુકેશન વગેરે માટે અને સરદાર સર ચીનુભાઇએ ટેકનીકલ કેળવણી માટે સારી રકમો કહાડી પરંતુ તેવી એક મોટી રકમ સ્ત્રી કેળવણી માટે આપનાર વગર ગુજરાતમાં મોટી ખોટ છે.